

EIS-nieuws

Bob van Aartsen overleden 15 mei 1920–1 juli 2007

Op 1 juli 2007 is Bob van Aartsen na een kort ziekbed op 87-jarige leeftijd overleden. Hiermee is een icoon binnen de Nederlandse entomologie van ons heengegaan. Ooit begonnen met vlinders, die hij nooit helemaal heeft losgelaten, raakte hij in de jaren 1960 verslingerd aan vliegen. Door zijn enthousiaste en overweldigende verzamelinspanningen, waarbij hij soms tot wel tien malaisevallen tegelijk had staan, is de kennis over de Nederlandse entomofauna enorm toegenomen. Zo heeft hij honderden soorten nieuw voor Nederland gevangen, niet alleen vliegen en vlinders, maar ook bijen, bladwespen, kevers en wespen. Door zijn werk als vertegenwoordiger had hij de mogelijkheid om in de meest onwaarschijnlijke uithoeken te verzamelen, iets waar hij gretig gebruik van maakte. Er is dan ook niemand die op zoveel plekken of zoveel materiaal verzameld heeft als Bob. Volgend jaar zal een artikel verschijnen in Entomologische Berichten met een uiteenzetting van zijn entomologische verdiensten. Geheel in stijl heeft zijn allerlaatste entomologische veldactiviteit, een excursie op 21 april 2007 samen met Menno Reemer en John Smit, nog

een nieuwe soort zweefvlieg voor Nederland opgeleverd: *Brachyopa dorsata*.

John T. Smit & Theo Zeegers

In memoriam broeder Virgilius Lefebber 1921–2007

Virgilius Lefebber was een trouw medewerker van EIS-Nederland. Vanaf de oprichting heeft hij zich ingezet om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen en reisde hij vele collecties af om bijen en wespen op te nemen voor de EIS-databestanden. Dit resulteerde al snel in publicaties: zijn *Verspreidingsatlas van 64 soorten Nederlandse graafwespen (Hymenoptera: Sphecidae p.p.)* verscheen in 1979, in nummer 2 van de Nederlandse Faunistische Mededelingen. Met behulp van de databestanden wordt hier een antwoord gegeven op de vragen: hoeveel, hoe en waar verzamelde Virgilius Lefebber?

Een halve eeuw bijen en wespen verzameld

In een krantenartikel uit 1971 vertelt Virgilius dat hij zich sinds

Bob van Aartsen, Tongeren, 2005 (foto Menno Reemer).

In dankbare herinnering aan

**Broeder Virgilius Lefeber FIC
Bernardus Antonius**

Hij is geboren op 5 november 1921 in Amsterdam. Hij legde zijn geloften af in de Congregatie van de Broeders van de Onbevleete Ontvangenis van Maria op 15 augustus 1941. Hij overleed, voorzien van de Ziekenzalving, op 17 augustus 2007 in De Beyart te Maastricht.

De naam van Virgilius zal steeds verbonden blijven met serieuze aandacht voor de natuur. Bij hem hadden hierbij de bijen en wespen zijn grootste interesse. Hij verzamelde duizenden exemplaren, ordende die, ontdekte nieuwe soorten, publiceerde er veel over en communiceerde erover met zijn goede vrienden van de Rijksuniversiteit te Leiden en het Nationaal Historisch Museum Naturalis in die stad. Zijn naam prijkt op enkele biologische atlanten. Terecht werd Virgilius om zijn inspanningen op dit gebied in 1990 gelauwerd met de Uyttenboogaart – Eliasenprijs.

Als oudste in het gezin van tien kinderen gaf hij in 1933 te kennen dat hij broeder wilde worden. Na zijn professie was hij werkzaam in het basisonderwijs in Helmond, Den Haag, Amsterdam en Maastricht.

Trouw en consciëntieus als hij was in zijn biologisch werk, was hij ook in de klas met zijn leerlingen bezig. Maar toen de vernieuwing van het onderwijs steeds concreter vormen kreeg, werd het schooldoen hem zwaarder. Zijn belangstelling ging steeds meer uit naar de natuur. In een interview zei hij: "Ik zet het werk van Adam voort: ik geef dieren een naam."

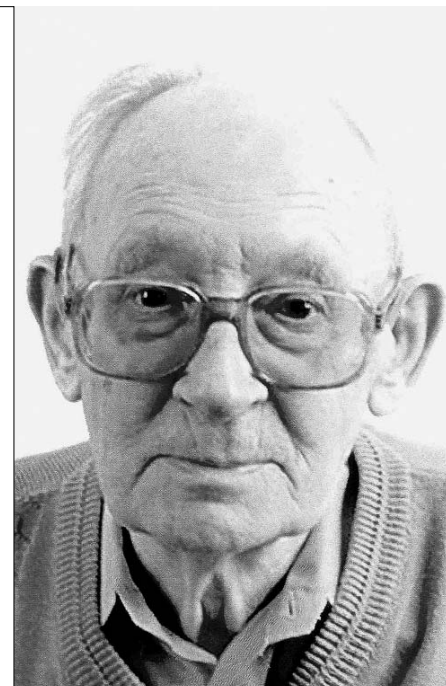
Zijn familie was hem erg dierbaar. Er waren veel bezoeken over en weer. Hij hield hen op de hoogte van zijn school- en onderzoekswerk. Dat leverde hem, speciaal bij zijn neefjes en nichtjes, veel bewondering op.

In zijn communair leven was hij zeer behulpzaam in het verrichten van klusjes. Op feesten zorgde hij steeds voor een muzikale bijdrage van niveau. Aan zijn huisgenoten wilde hij zijn verhaal kwijt over zijn gedrevenheid voor natuur en natuurbehoud.

Hij vond hier niet altijd gehoor voor. Dat veroorzaakte een pijnlijk gevoel van niet begrepen te worden bij Virgilius.

De laatste jaren ging zijn gezondheid achteruit: een hartinfarct, een halfzijdige verlamming waartegen hij vocht, problemen met lopen, een heupbreuk. Hij begon zich machteloos te voelen en vond 'dat het zo wel goed was geweest'.

In het bijzijn van zijn broer en medebroeder Jos, ging hij op 17 augustus heen. Een dierbaar familielid en medebroeder vond zijn welverdiende rust bij zijn Schepper die hem een naam had gegeven, geschreven in de palm van Zijn liefhebbende Hand.

1950 is gaan specialiseren in bijen en wespen. Wanneer hij zijn eerste bijen en wespen ving, weten we niet precies. In de EIS-databestanden vinden we van hem ook al enige tientallen vangsten van vóór 1950 (tabel 1). Opvallend is onder andere de vangst van een blauwzwarte houtbij *Xylocopa violacea* in Helmond in 1951. Vanaf 1952 zien we een forse toename in zijn aantal vangsten per jaar. De laatste exemplaren die hij verzamelde stammen uit 2000. Tabel 2 geeft een overzicht van de aantallen records die hijzelf verzamelde en noteerde voor EIS. Daarnaast zette hij als coördinator van de werkgroep Hymenoptera Aculeata ook vele duizenden records van anderen in privé- en museumcollecties op de EIS-formulieren. Een enorme klus die hij met pen en papier klaarde!

Zijn verzameling is opgenomen in de collectie van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden. Uit zijn laatste verzamelaar staan nog vele tientallen ongedetermineerde exemplaren in zijn collectie, die nu door zijn collega's worden gedetermineerd. Ook in andere collecties kom je bijen en wespen tegen die door Virgilius zijn verzameld, want hij schonk allerlei musea en liefhebbers diverse exemplaren als vergelijkingsmateriaal. Voor de beginnende liefhebbers was het steeds een verrassing als je een, ter controle, uitgeleend kistje bijen en wespen terugkreeg. Vaak stak er een exemplaar van Virgiel, van een soort die je nog niet had gevangen, tussen de opgeprikte dieren.

Hoe verzamelde Virgilius?

Het overgrote deel van de records betreft gevangen en opgeprikte dieren. Onder de 38.645 records bevinden zich slechts 1210 waarnemingen, 13 literatuuropgaven en 69 records zonder bronvermelding. Broeder Virgilius stond ook bekend als een verwoed kweker. Hij verzamelde veel nesten van bijen en wespen in hout, takken en holle stengels en kweekte die uit. Ook hing hij bundels van holle stengels op om dieren te lokken en uit te kweken. Het aantal gekweekte records van aculeaten betreft 2225.

Naast handvangsten ving Virgilius ook veel dieren met malaisevallen. Vanaf 1984 verzamelde hij regelmatig met deze vangtenten, bijvoorbeeld op de Wrakelberg of in de NEKAMIGroeve in 't Rooth. In de ENCI-groeve stonden vanaf 1984 tot en met 2000 elk jaar een of meerdere vangtenten. Maar liefst 6903 records van aculeaten door Virgilius verzameld betreffen dieren die gevangen zijn in een vangtent.

Waar verzamelde Virgilius?

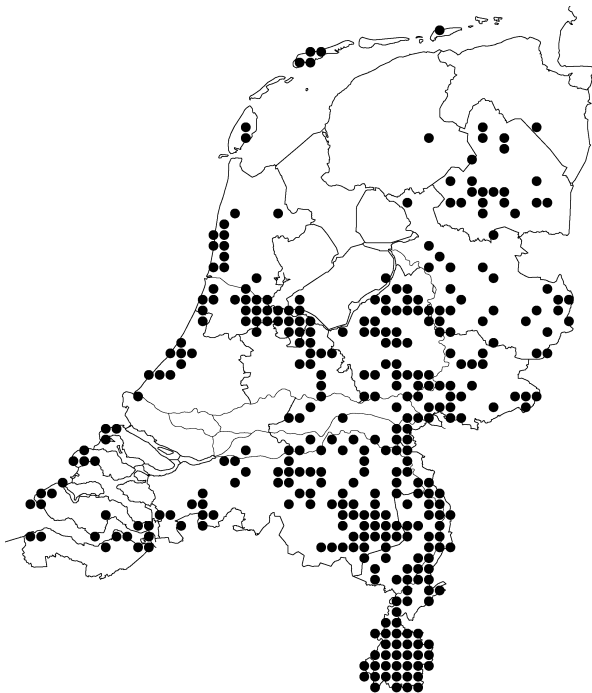
Virgilius verzamelde gegevens van bijen en wespen verspreid over vrijwel heel Nederland (figuur 1). Hij woonde onder andere te Helmond, Den Haag en Amsterdam. Ook verzamelde hij vaak in de omgeving van de woonplaatsen van familiegenoten, zoals Laren (NH), of in de buurt van of op weg naar medebroeders.

Tabel 1. Aantal records in de eerste verzameljaren van Virgilius Lefeber.

Verzameljaar	Records
1941	2
1946	9
1947	3
1948	20
1949	14
1950	61
1951	21
1952	475

Tabel 2. Aantal records per decennium verzameld door Virgilius Lefeber.

Periode	Bijen	Wespen
1951-1960	893	992
1961-1970	3242	3582
1971-1980	4912	5040
1981-1990	4034	5925
1991-2000	4744	5281
Totaal	17825	20820

Figuur 1. 5x5km-hokken in Nederland met bijgegevens van Virgilius Lefeber.

Maastricht was vanaf 1964 zijn uitvalsbasis. Hij bezocht op zijn bromfiets vele groeven, bergen en spoorlijnen in het Zuid-Limburgse. Spoorwegemplacements zoals Bospoort en Simpelveld, de tuin van de Beyart en de Hoge Fronten te Maastricht, groeven zoals de NEKAMI-groeve in 't Rooth, de Meertensgroeve en de ENCI-groeve, en overige delen van de Sint Pietersberg waren belangrijke vangplekken. Een verspreidingskaart van zijn bijvangst uit Zuid-Limburg (figuur 2) toont dat hij daarnaast nog op heel veel andere plekken rondstruinde.

Meer weten over Virgiel?

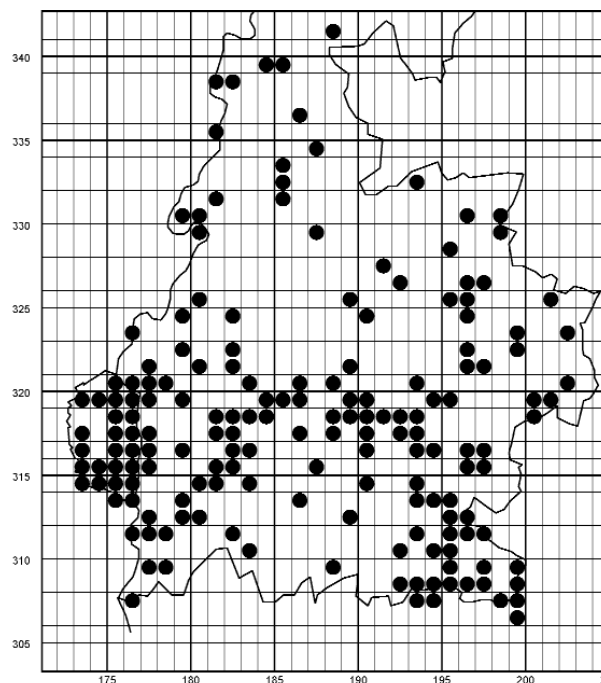
Voor een bibliografie van Virgilius Lefeber en overige informatie verwijzen we u naar de website van de sectie Hymenoptera van de NEV (www.nev.nl/hymenoptera). Daar kunt u onder andere Nieuwsbrief nr. 4 uit 1996 vinden, die verscheen als een speciaal Lefebernummer ter ere van zijn 75e verjaardag. Voor Entomologische Berichten is een uitgebreid artikel met biografie in voorbereiding.

De bovenstaande gegevens geven een fragmentarisch beeld van de noeste arbeid die Virgilius 50 jaar lang met hart en ziel verrichtte. Zijn bijdrage aan de faunistiek van de Nederlandse wespen en bijen is enorm. Virgilius Lefeber was een echte liefhebber. Dank!

Theo Peeters

Ronald van Hengstum overleden

Op 19 augustus 2007 is volkomen onverwacht Ronald van Hengstum overleden. Hij is 54 jaar geworden. Ronald was als directeur van Naturalis nauw betrokken bij EIS-Nederland. Hij was vanaf zijn aanstelling in 2003 enthousiast over de acti-

Figuur 2. Kilometerhokken in Zuid-Limburg met bijgegevens van Virgilius Lefeber.

viteiten van EIS-Nederland. Hij speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van het Nederlands Soortenregister en was nauw betrokken bij de ontwikkeling van de boekenserie Nederlandse Fauna.

Roy Kleukers

Ronald van Hengstum (foto J&M Zweerts Fotografie).

Mierenleeuwenreservaat op het Hulshorsterzand (foto Menno Reemer).

Reservaten voor mierenleeuwen rukken op

In EIS-nieuwsbrief 43 werd melding gemaakt van een reservaat voor mierenleeuwen in Ubbergen, opgericht door plaatselijke bewoners. Afgelopen zomer ontdekten we een ander mierenleeuwenreservaat in het Hulshorsterzand op de noordelijke Veluwe (zie foto). Wandelaars worden opmerkelijk gemaakt op de aanwezige kolonie mierenleeuwen door middel van een bord van Natuurmonumenten met informatie over deze insecten. Maar de aandacht wordt nog het meest getrokken door het begeleidende kunstwerk. Deze houtsculptuur zal vermoedelijk de historie in gaan als het eerste standbeeld van een mierenleeuw ooit.

Menno Reemer

Onderzoek rode moeraskreeft

Sinds november loopt William Vletter, student biologie aan de Universiteit Leiden, stage bij EIS voor een onderzoek naar de

rode moeraskreeft *Procambarus clarkii*. De rode moeraskreeft is één van de inmiddels zeven invasieve rivierkreeftsoorten in Nederland. Hoewel de exotische rivierkreeften lange tijd werden beschouwd als onschuldige nieuwkomers in het onderwaterschap, lijkt het er op dat inmiddels twee soorten, de rode moeraskreeft en de geknobbeld Amerikaanse rivierkreeft *Orconectus virilis* hun onschuld verloren hebben. Op grond van onheilspellende buitenlandse studies worden deze kreeften verdacht van aantasting van de onderwatervegetatie en de daarmee samenhangend watervertroebeling en achteruitgang van de onderwaterfauna.

Een Nederlandse studie naar effecten van kreeften op macrofyten en macrofauna ontbrak vooralsnog. William Vletter doet daarom een pilotstudie aan deze problematiek. Deze studie zal de volgende aspecten behandelen:

- In kaart brengen van de dichtheden van de rode moeraskreeft in het gehele Vechtplangebied met behulp van schepnet- en fuikvangsten.
- Aquariumproeven met rode moeraskreeften en macrofyten, waarbij getracht zal worden om zaken als 'vraatsnelheid' en 'verknipsnelheid' te kwantificeren.
- Schatten van dichtheden van macrofyten in veld en het leggen van (mogelijke) verbanden met dichtheden aan rivierkreeften.

De studie zal zich concentreren op Het Hol bij Loosdrecht, één van de gebieden waar de rode moeraskreeft momenteel in zeer hoge dichtheden optreedt.

EIS-Nederland houdt zich ten zeerste aanbevolen voor kreeftenwaarnemingen (voorzien van foto), met name van de rode moeraskreeft.

Bram Koese

William Vletter en twee rode moeraskreeften *Procambarus clarkii* (foto Bram Koese).

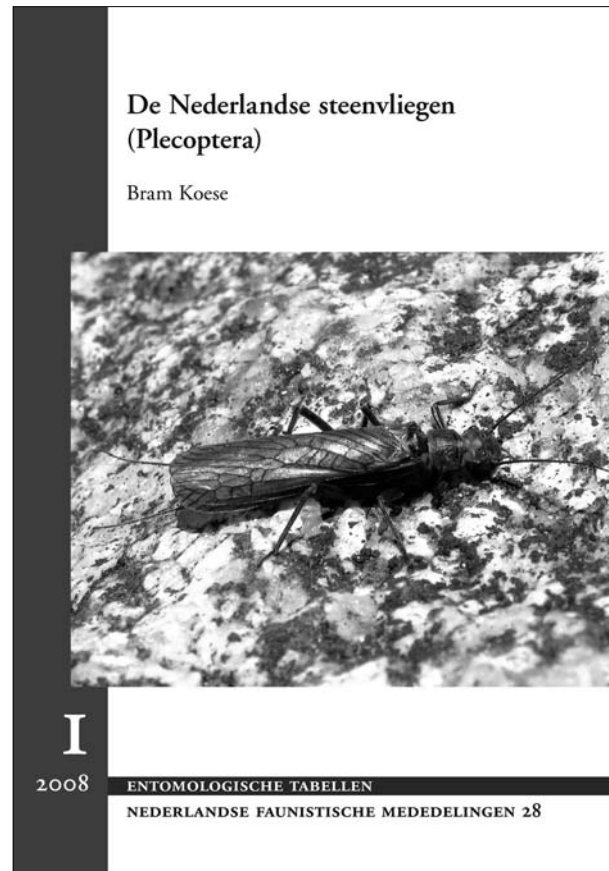

Nederlandse Faunistische Mededelingen

Nummer 27 van NFM verschijnt volgens planning in december. De inhoudsopgave is als volgt:

- F.A.H.E. Post – De nachtpauwoog *Saturnia pavonia* in Zuid-Nederland: verspreiding, vliegtijd en voedselkeuze (Lepidoptera: Saturniidae)
- F.A.H.E. Post – Een ontdekking in de Peel: de uil *Xestia stigmatica* nieuw voor Nederland (Lepidoptera: Noctuidae)
- W.H. Bakker & F.S. Bakker – De bladwesp *Caenolyda reticulata* nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Pamphiliidae)
- J. Noordijk & P. Boer – Mieren in Veluwebermen: soortenrijkdom en aanbevelingen voor beheer (Hymenoptera: Formicidae)
- J.T. Smit, M. Reemer & B. Aukema – Een invasie van de Nieuw-Zeelandse tarwewants *Nysius huttoni* in Nederland (Heteroptera: Lygaeidae)
- O. Vorst – Notes on dutch Ptiliidae (Coleoptera)
- J.T. Smit – Het heidecicadewaaiertje *Halictophagus silwoodensis* nieuw voor Nederland (Strepsiptera: Halictophagidae)
- M. Soesbergen & C.A.W. Jeekel – *Aulonopygus aculeatus*, een kasmiljoenpoot nieuw voor de Nederlandse fauna (Diplopoda: Spirostreptida: Spirostreptidae)

Roy Kleukers

Entomologische Tabellen

Vorig jaar hebben de Nederlandse Entomologische Vereniging, EIS-Nederland en Naturalis besloten om een nieuwe serie te starten: Entomologische Tabellen. Het initiatief komt voort uit een toenemend aanbod aan uitgebreide determinatiewerken, die niet goed pasten in de huidige tijdschriften. Momenteel wordt het eerste deel (over steenvliegen, auteur Bram Koesse) opgemaakt. Dit zal naar verwachting in januari 2008 gepubliceerd worden. Verder is deel 2 (over boktorren, auteur Theo Zeegers) in de redactiefase. Ook dit deel zal naar verwachting in de eerste helft van 2008 gepubliceerd kunnen worden.

Uitgangspunt van de serie is het publiceren van goede, toegankelijke en betaalbare sleutels voor de Nederlandse entomofauna. Voor de publicatie wordt aangesloten bij NFM en de deeltjes worden ook binnen de NFM-reeks doorgenummerd. Deel 1 van Entomologische Tabellen is dus tegelijkertijd nummer 28 van NFM. Abonnees krijgen de boekjes binnen het bestaande abonnement toegestuurd. De gewone nummers zullen wel iets dunner worden. Het is de bedoeling dat NEV-leden via de NEV-website kunnen aangeven of ze de Entomologische Tabellen willen ontvangen. Vooralnog zullen NEV-leden deze serie zonder extra kosten kunnen ontvangen.

Roy Kleukers & Oscar Vorst

Nederlandse Fauna

Vorig jaar verscheen deel 7 (over dagvlinders) in de serie Nederlandse Fauna. Sinds die tijd is er door de eindredactie, Manon Laterveer en Guido Keijl, hard gewerkt aan het manuscript voor het zweefvliegende deel. Publicatie is voorzien in de tweede helft van 2008.

RAVON heeft het manuscript voor het boek over amfibieën en reptielen ingeleverd. Na verwerking van het commentaar van de externe referenten zal de eindreactionele fase ingaan.

Het auteurscollectief van het bijenboek loopt vertraging op met het samenstellen van het manuscript. Begin 2008 zal overleg plaats vinden over de voortgang.

Roy Kleukers

Nederlands Soortenregister

De website www.nederlandsesoorten.nl werd eind 2005 geopend. In de periode daarna is hard gewerkt aan het oplossen van problemen en aanbrengen van verbeteringen. Zo werd in 2007 de homepage aangepast en werden de lijsten van de ontbrekende groepen verzameld. Deze zullen in december worden toegevoegd.

De site wordt goed bezocht, met name door het groeiend aanbod aan foto's. Per 20 november 2007 waren 2882 soorten afgebeeld, met in totaal 6788 door specialisten gedetermineerde foto's. In 2007 is de mogelijkheid gecreëerd om pdf's toe te voegen aan de soortbladen. Een voorbeeld is te zien bij de medicinale bloedzuiger. In de komende jaren zal de website verder uitgebreid worden met literatuur (incl. pdf's). Er wordt gezocht naar budget om het soortenregister uit te breiden met allerlei betrouwbare soortinformatie.

Roy Kleukers

EIS 33,3 jaar

In 2008 viert EIS het 33,3 jarige jubileum. Hiervoor is een feestelijke bijeenkomst gepland op 6 september. Hier zal een jubileumboekje worden gepresenteerd met bijdragen van de werkgroepcoördinatoren, met als thema 'ongewervelde dieren op bijzondere plekken'. Daarnaast willen we graag een kleine tijdelijke tentoonstelling samenstellen over een EIS-onderwerp. Daarmee wordt onderzoek aan ongewervelden ook bij het Naturalis-publiek onder de aandacht gebracht. Op de dag zal verder een 'all species inventory' van de omgeving van Naturalis worden uitgevoerd met zoveel mogelijk verschillende technieken. In de volgende nieuwsbrief volgt hierover nadere informatie.

Roy Kleukers

Website

Na de forse uitbreiding van de website van EIS begin 2007 is het relatief rustig geweest. Er zijn de nodige kleine aanvullingen geweest. Zo zijn de recent gepubliceerde rapporten opgenomen, met een link naar de pdf in de repository van Naturalis.

Nieuwe homepage soortenregister, met nieuwtjesrubriek.

Er zijn pdf's van de verschillende onderdelen van het waarnemingenverslag opgenomen. Verder zijn de belangrijkste veranderingen te vinden onder de aandachtsoorten. De pagina over de wespspin is volledig herzien: www.naturalis.nl/wespspin. Daarnaast is er een nieuwe pagina opgenomen met informatie over de grote gerande oeverspin www.naturalis.nl/dolomedes.

John Smit

Soort van de Maand

Het VOFF-project Soort van de Maand heeft veel nieuwe gegevens opgeleverd. De waarnemingen konden ingevoerd worden op de website www.soortvandemaand.nl, waar tevens verspreidingskaartjes bekeken kunnen worden. Op deze kaarten zijn de eigen waarnemingen herkenbaar.

Maand	Soort	Waarnemingen
januari	ijsvogel <i>Alcedo atthis</i>	1211
februari	haas <i>Lepus europaeus</i>	1425
maart	citroenvlinder <i>Gonepteryx rhamni</i>	540
april	parapluutjesmos <i>Marchantia polymorpha</i>	209
mei	rugstreeppad <i>Bufo calamita</i>	80
juni	weidebeekjuffer <i>Calopteryx splendens</i>	299
juli	klokjesgentiaan <i>Gentiana pneumonanthe</i>	134
augustus	wespspin <i>Argiope bruennichi</i>	360
september	wijngaardslak <i>Helix pomatia</i>	99
oktober	kostgangersboleet <i>Boletus parasiticus</i>	350
november	plataanvouwminmot <i>Phyllonorycter platani</i>	293
december	kleine wintervlinder <i>Operophtera brumata</i>	29

John Smit